

ТЕМА 8. Держава та її роль у соціальному діалозі

8.1. Сутність соціальної держави.

8.2. Роль держави у становленні та розвитку соціального діалогу.

Значну роль у створенні механізмів узгодження інтересів найманих працівників (профспілок, їх об'єднань), роботодавців (їх організацій, їх об'єднань) і органів влади, а також їх взаємодії відіграє держава.

8.1. Сутність соціальної держави

Поняття «соціальна держава» було введено в науковий обіг Л. фон Штайном у 1850 р. Однак активна теоретична розробка даної проблеми розпочалася в першій половині ХХ ст. Ідеологічною основою «соціальної держави» стали погляди англійського економіста Дж. Кейнса, який обґрунтував необхідність державного втручання в соціально-економічну сферу з метою запобігання економічним кризам, безробіттю, підвищенню добробуту населення через перерозподіл доходів між різними соціальними прошарками.

Після Другої світової війни в програмних документах багатьох політичних партій, а також конституціях деяких європейських країн з'явився термін «соціальна держава». Так, у ст. 20 Конституції ФРН (1949 р.) Німеччина проголошена соціальною державою. Франція, згідно зі ст. 1 Конституції (1958 р.), є соціальною Республікою. Відповідно до ст. 1 Конституції королівства Іспанії (1978 р.), Іспанія проголошена соціальною державою. У 70-х рр. ХХ ст. інші європейські країни конституційно оформлювали ідею створення соціальної держави.

У ст. 1 Конституції Україна проголошена демократичною, соціальною, правовою державою. Конституційне закріплення соціального принципу державного устрою України підтверджує той факт, що соціальна функція є пріоритетною.

Розбудова соціальної держави в Україні відповідає тенденціям світового розвитку, визначається необхідністю соціальної інтеграції нашої країни до європейської та інших міжнародних соціальних систем і відповідає історичному прагненню українців до свободи, вільного розвитку та самореалізації творчого (трудового) потенціалу особистості. З іншого боку, гостро постала проблема якнайшвидше подолати негативні наслідки економічної кризи, невиправданої

лібералізації ринкових відносин та неефективної соціальної політики, які призвели до втрати соціальних цінностей та життєвих орієнтирів, різкого зниження добробуту людей та поглиблення нерівності.

Соціальна держава – це правова, демократична держава з розвинутим громадянським суспільством, яка забезпечує громадянам права і свободи, гідні умови існування, безпеку життєдіяльності і можливості для самореалізації особистості з дотриманням відповідних принципів соціальної рівності, соціальної справедливості, соціальної солідарності та взаємної відповідальності.

Принципи соціальної держави є основою конструювання дій щодо регулювання суспільних відносин, їх зміст деталізується в актах національного законодавства і міжнародних договорах.

Принцип соціальної рівності передбачає гарантування економічної свободи людини, реалізацію права вільного вибору будь-якого виду діяльності у сфері найманої праці та підприємництва, забезпечення гендерної рівності чоловіків і жінок.

Принцип соціальної справедливості реалізується шляхом рівного доступу громадян до всіх видів ресурсів, економічного перерозподілу доходів у суспільстві та піклування про непрацездатних його членів.

Принцип соціальної солідарності визначає забезпечення солідарності між різними соціальними групами суспільства та між різними поколіннями, у тому числі шляхом податкового перерозподілу доходів від багатих до бідних, від працездатних до непрацездатних.

Принцип взаємної відповідальності передбачає чітке визначення та розподіл сфери соціальної відповідальності всіх рівнів влади й управління, соціальних партнерів, суспільства та кожного громадянина, залучення громадян до участі в управлінні державою, створення умов саморегуляції соціальних процесів індивідами та їх громадськими об'єднаннями.

Відповідальність держави та органів державної влади розповсюджується на прийняття і реалізацію законів і законодавчих актів, дотримання конституційних прав і свобод громадян, витрачання бюджетних коштів тощо.

Відповідальність громадян перед суспільством полягає в дотриманні законів й інших правових норм, моральних норм передачі частки власності у вигляді податків на суспільні і соціальні потреби, допомога близьким, благодійництво.

Відповідальність об'єднань громадян полягає в захисті права та інтересів членів суспільства, яких вони об'єднують, ефективній

взаємодії з органами державної влади та бізнесом на основі соціального діалогу з метою реалізації їх статутних завдань у практичній діяльності.

Відповідальність бізнесу стосується суб'єктів підприємницької діяльності в задоволенні соціальних потреб та реалізації інтересів усіх верств суспільства, збереженні, ефективному використанні і розвитку трудового потенціалу, охороні довкілля.

Основні функції соціальної держави:

– *захисна*, яка реалізується шляхом створення дієвого механізму захисту людини від реальних і потенційних ризиків та їх наслідків, порушень прав і свобод особистості, соціального забезпечення і соціальної підтримки населення, захисту від бідності;

– *стимулююча*, яка реалізується шляхом забезпечення вільного розвитку особистості та підприємницької діяльності, соціальної орієнтації ринкової економіки, за яких економічна свобода спрямовується на досягнення продуктивної зайнятості, високої якості трудового життя та в інтересах загального людського розвитку;

– *інвестиційна*, яка реалізується шляхом спрямування ресурсів держави на заохочення бізнесу і громадян до внеску в розвиток соціальної сфери, охорону навколишнього середовища;

– *емансипаторська* (звільнення від залежності), яка реалізується шляхом створення правових, економічних, соціальних та інших умов і можливостей для розвитку людини, гендерної рівності, доступу до соціальних благ;

– *адміністративна*, яка передбачає контроль держави за дотриманням прав і свобод громадян, реалізацією законодавства, забезпечення суспільної злагоди на основі постійного соціального діалогу держави і суспільства.

Соціальна держава передбачає реалізацію соціально-орієнтованої ринкової економіки, яка має створити середовище, у якому працездатна людина найбільш повно реалізуватиме свої економічні, трудові і соціальні права, забезпечуватиметься вільний розвиток особистості.

Соціальна держава повинна проводити активну і сильну соціальну політику. Активну в тому розумінні, щоб вона своєчасно й адекватно реагувала на вимоги часу, і сильну, щоб фактичний рівень соціальних гарантій і соціальних послуг дозволяв забезпечувати достатній життєвий рівень.

Ідея розбудови соціальної держави може бути ефективно реалізована, якщо її підтримають широкі верстви населення. Для цього розроблення моделі соціальної держави та відповідних заходів із її реалізації має здійснюватися гласно, за участі всіх суспільних сил, а результати відповідати соціальним очікуванням людей.

8.2. Роль держави у становленні та розвитку соціального діалогу

Очевидно, що державі належить найважливіша і визначальна роль у розвитку соціального діалогу. Вона відіграє різні ролі та виконує різні функції.

Сьогодні держава одночасно виконує подвійну роль:

- держава як носій публічної влади;
- держава як роботодавець (соціальний партнер).

У демократичному суспільстві влада, як правило, поділяється на законодавчу, виконавчу і судову. Держава ухвалює закони, якими повинні керуватися соціальні партнери в процесі своєї діяльності. Виконання цих законів забезпечується за допомогою актів керування, контролю та нагляду в соціально-трудої сфері. Судова влада здійснюється через органи юрисдикції, які беруть участь у вирішенні колективних трудових спорів.

Як законодавець держава створює правове поле та гарантує виконання законодавства, що повинно забезпечувати дієвий механізм соціального діалогу.

Як арбітр держава уповноважує свої виконавчі органи організувати взаємодію з роботодавцями та профспілками, створювати сприятливі умови для ведення колективних переговорів, вирішення колективних трудових спорів (конфліктів). Держава надає свої представницькі функції органам виконавчої влади, яку представляють:

- Кабінет Міністрів України (на національному рівні);
- центральні органи виконавчої влади (на галузевому рівні);
- місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування (на територіальному рівні).

Кабінет Міністрів України є вищим органом виконавчої влади України, який згідно з Конституцією України здійснює управління об'єктами, що перебувають у державній власності, а також виступає одним із найбільших роботодавців країни. Відповідно до Основного Закону України, цей орган забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики, політики у сферах праці й

зайнятості населення, соціального захисту тощо, а також розробляє та здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку. Крім того, КМУ виступає стороною соціального діалогу на національному рівні, сприяє його розвитку, відповідно до закону проводить консультації з іншими сторонами соціального діалогу щодо проектів законів, інших нормативно-правових актів із питань формування і реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин.

Міністерство соціальної політики як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади впроваджує державну політику у сфері соціально-трудова відносин, зайнятості, оплати, нормування та стимулювання праці, охорони умов праці, соціального захисту населення, соціального страхування, пенсійного забезпечення. У межах своїх повноважень цей орган забезпечує координацію роботи зі створення необхідних умов для ефективного функціонування та розвитку соціального діалогу.

Як власник засобів виробництва, через відповідну систему управління ними, держава (тобто управлінський апарат) у стосунках із профспілками намагатиметься вирішувати проблеми значною мірою за рахунок працівників. У той же час уряд не може не шукати діалогу з профспілками, аби створити певний соціальний клімат, необхідний для проведення докорінної ринкової перебудови.

Держава – роботодавець в особі адміністрації державних підприємств, що поряд з іншими роботодавцями бере участь у ринковій конкуренції.

Найважливішою функцією державних органів влади в соціальному діалозі є гарантування виконання законодавства. Крім того, держава виконує *інші функції*:

- реформаторську (економічні реформи);
- захисну;
- партнерську (як партнер у соціальному діалозі);
- протекціоністську (захист ринку);
- інформаційно-консультативну;
- арбітражну;
- представницьку (лобіювання інтересів);
- навчально-освітню та інші.

Міжнародна організація праці (*Резолюція про трипартизм і соціальний діалог від 18.06.2002 р.*) пропонує державі забезпечувати створення необхідних умов для соціального діалогу, у тому числі дотримання основних принципів і прав на свободу об'єднання та ведення колективних переговорів, сприятливого середовища для трудових відносин та поваги ролі соціальних партнерів. Також цей документ заохочує уряди та організації працівників і роботодавців до сприяння трипартизму та соціальному діалогу, особливо в секторах, де трипартизм та соціальний діалог відсутні або не одержали достатнього розвитку.

Отже, у розвитку соціального діалогу державі належить важлива роль, яка полягає у створенні умов, що задовольняють суспільні потреби шляхом узгодження інтересів роботодавців та найманих працівників із питань соціально-економічної політики.

Контрольні питання

1. У документах яких європейських країн уперше з'явився термін «соціальна держава»?
2. Дайте визначення поняття «соціальна держава».
3. Охарактеризуйте принципи соціальної держави.
4. Які основні функції соціальної держави?
5. У чому полягає роль держави в розвитку соціального діалогу?
6. Які основні функції державних органів влади в соціальному діалозі?
7. У чому полягає негативний вплив держави на розвиток соціального діалогу?

Тестові завдання

1. Поняття «соціальна держава» було введене в науковий обіг:
  - а) наприкінці XVIII ст.;
  - б) у середині XIX ст.;
  - в) наприкінці XIX ст.;
  - г) на початку XX ст.
2. Після Другої світової війни термін «соціальна держава» з'явився в конституції:
  - а) Німеччини;
  - б) Франції;

- в) Іспанії;
- г) усі відповіді правильні.

3. Принципи соціальної держави:

- а) соціальна рівність і соціальна справедливість;
- б) соціальна справедливість і соціальна солідарність;
- в) соціальна рівність, соціальна справедливість, соціальна солідарність, взаємна відповідальність;
- г) соціальна рівність, соціальна справедливість, соціальна стабільність, взаємна відповідальність.

4. Принцип взаємної відповідальності передбачає:

- а) відповідальність держави та органів державної влади;
- б) відповідальність громадян та їх об'єднань;
- в) відповідальність бізнесу;
- г) усі відповіді правильні.

5. Основна функція соціальної держави:

- а) захисна;
- б) адміністративна;
- в) інвестиційна;
- г) усі відповіді правильні.

6. Держава надає свої представницькі функції:

- а) Кабінету Міністрів України;
- б) центральним органам виконавчої влади;
- в) місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування;
- г) усі відповіді правильні.

7. Держава в ролі законодавця:

- а) створює правове поле;
- б) гарантує виконання законодавства;
- в) створює правове поле та гарантує виконання законодавства;
- г) створює правове поле, гарантує виконання законодавства та сприяє вирішенню колективних трудових спорів (конфліктів).

8. Держава в ролі арбітра уповноважує свої виконавчі органи:
- а) організувати взаємодію з роботодавцями та профспілками;
  - б) створювати сприятливі умови для ведення колективних переговорів;
  - в) створювати сприятливі умови для вирішення колективних трудових спорів (конфліктів);
  - г) усі відповіді правильні.

9. Найважливіша функція державних органів влади в соціальному діалозі:
- а) захисна;
  - б) гаранта законодавства;
  - в) партнерська (як партнер у соціальному діалозі);
  - г) арбітражна.

10. У соціальному діалозі держава не виступає в ролі:
- а) роботодавця;
  - б) законодавця;
  - в) профспілки;
  - г) арбітра.